

Nederlandse POKO's en Micheliuszegels met afwijkende afstempelingen

(Ir. Ruud J. Hammink; uit: *Perfinpost* nr. 55, november 2000)

Inleiding

Een POKO- of Micheliemachine perforeerde de zegel niet alleen, maar plakte deze ook direct op een brief of briefkaart.

Het is dan ook normaal dat een POKO of Micheliuszegel werd afgestempeld in de plaats waar het bedrijf was gevestigd. Indien een POKO of Micheliuszegel niet is afgestempeld op de vestigingsplaats van de gebruiker is er sprake van een "afwijkende" afstempeling.

Resultaat

Een inventarisatie leverde een duidelijk beeld op van de afwijkende afstempeling (zie bijgevoegd overzicht). Het aantal gevonden afwijkingen overtreft de verwachtingen. In totaal werden van 25 verschillende perforaties ongeveer 300 afwijkende afstempelingen gevonden.

Oorzaak afwijkende afstempelingen

Afwijkende plaatsen en afstempelingen kunnen om diverse redenen ontstaan namelijk:

1. Voorgefrankeerde antwoordbrieven of kaarten

De meeste afwijkende afstempelingen zijn ongetwijfeld ontstaan door voorgefrankeerde antwoordkaarten (brieven) (zie afbeelding 1).

Bij de gevonden afwijkende afstempelingen gaat het veelal om verzekeringsmaatschappijen. Bij dit type bedrijven duiden afwijkende stempelingen op het gebruik van voorgefrankeerde antwoordkaarten.

Omdat antwoordbrieven in een enveloppe worden bijgesloten, treft men bij deze brieven vaak een vouw aan.

2. "Antwoordzegel"

Hieronder verstaat men dat het zegel "los" is bijgevoegd bij een brief, met de bedoeling dat het zegel gebruikt wordt als frankering bij de reactie (Uit de jaren zestig zijn hiervan voorbeelden bekend van de firma Reader Digest). Omdat de POKO- en Micheliemachine ook het zegel bevochtigde (voor het plakken), is het gebruik als antwoordzegel niet logisch.

Afbeelding 1: Antwoordbrief dd. 16-9-1925 aan de Ongevallen Verzekering Maatschappij "FATUM". De brief is gestempeld te Utrecht en heeft een duidelijk zichtbare vouw, zoals dit vaak voorkomt bij antwoordbrieven. (collectie H. Hospers)

3. Afwijkende postbezorging

Hieronder wordt verstaan dat de post door een employee mee naar zijn woonplaats is genomen en aldaar bij het postkantoor is aangeboden. De gevonden afwijkende stempelingen van de volgende perforaties lijken hierdoor veroorzaakt te zijn. Het betreft dan:

- CC/B (stempel Geldrop)
- HL (stempel Koog Zaandijk)
- OG (stempel Koog Zaandijk)
- TD (stempel A'dam)
- LS (stempel Haarlem)

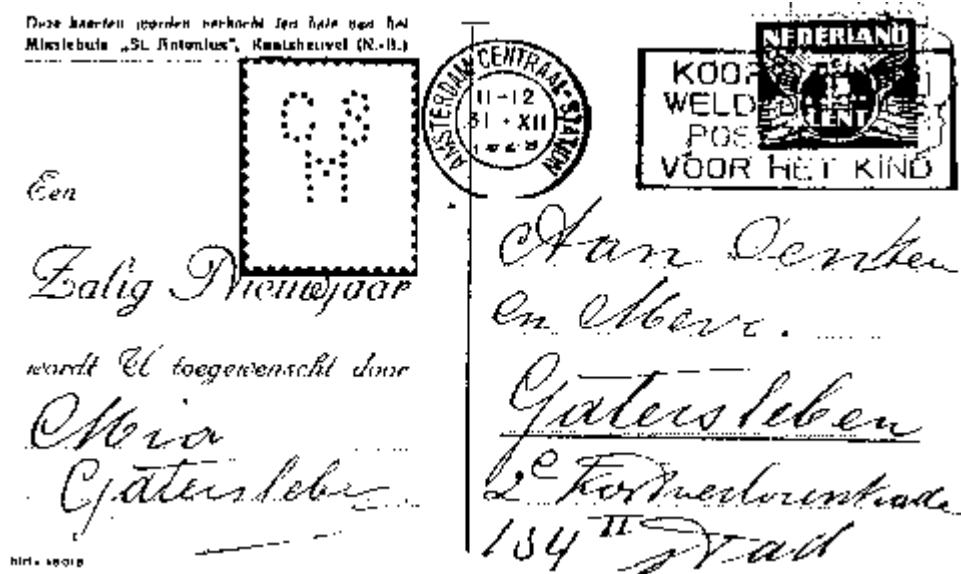
4. Privégebruik

Het privégebruik van geperforeerde zegels komt voor. Bij een postzegel uit de postzegelplakmachine, moet de gebruiker extra moeite doen. Het zegel wordt immers door de postzegelplakmachine bevochtigd. Wordt het zegel direct op de briefkaart geplakt met de machine, dan ontstaat meestal geen afwijkende stempeling omdat de post dan meestal wordt aangeboden in de vestigingsplaats van de gebruiker.

5. Verplaatsing van de machine

Indien de machine verplaatst wordt naar bijvoorbeeld een andere vestiging of doordat zelfs het gehele bedrijf verplaatst wordt, ontstaat vanaf dat moment een andere afstempeling. Hierbij is dan echter geen sprake van een afwijkende afstempeling. Bij de Nederlandse POKO's is een voorbeeld bekend namelijk de perforatie AL/M.

Deze machine is aanvankelijk gebruikt in Amsterdam en later verplaatst naar Oisterwijk. Uit de periode Oisterwijk zijn veel afstempelingen bekend van Tilburg. Kennelijk is de post regelmatig in deze plaats aangeboden.

Afbeelding 2: Privégebruik van de perforatie CS/M (Centrale Suikermaatschappij te Amsterdam) afstempeling Amsterdam. (collectie H. Hospers)

6. Bijzondere gevallen

Een bijzonder geval is de perforatie PK.

De machines met de perforatie PK waren van de importeur van de POKO-machine en zijn vermoedelijk gebruikt als vervangende machine bij bedrijven waar de POKO-machine tijdelijk buiten bedrijf was i.v.m. een mankement of bijvoorbeeld voor de reparatie van de perforatie-eenheid. De afwijkende stempels van deze machines zijn niet opgenomen in het overzicht. Hiervoor wordt verwezen naar een separate publicatie hierover.¹⁾

In analogie met bovenstaande kan de GM afstempeling Hengelo (O.) worden verklaard. De machine met de perforatie GM was in gebruik bij de importeur van de POKO-machine (Haagse Kantoormachine Handel G.M. Dehlinger).

Het stempel Hengelo kan ontstaan zijn doordat de machine is uitgeleend of omdat men bij een demonstratie enkele zegels heeft ontvangen, die later gebruikt zijn bij de normale bedrijfspost. Ook de afwijkende afstempeling van JR valt onder de rubriek bijzondere gevallen. Het stempel "Leipzig" is ongetwijfeld ontstaan doordat een brief in Nederland niet is afgestempeld en in Leipzig alsnog is gestempeld. Dit geldt ook voor het "stempel" entwertet (entwertet = ongeldig gemaakt). Dit stempel is in Duitsland gebruikt voor het ongeldig maken van zegels, die abusievelijk niet gestempeld waren.

Ik dank hierbij de heren W.J. Manssen en Th. Silkens voor het verstrekken van gegevens en de heer H. Hospers tevens voor het beschikbaar stellen van enige stukken t.b.v. de afbeeldingen bij dit artikel.

Aanvullingen

Het huidige overzicht van de afwijkende stempelingen is beslist nog niet compleet zijn. Meldingen van aanvullende gegevens worden dan ook zeer op prijs gesteld.

¹⁾ De POKO perforatie "PK", Ir. Ruud J, Hammink. mei 1994.

AL op a10 (Amsterdam)

DORDRECHT
2° EXLOERMOND
'S-GRAVENHAGE
GRONINGEN
HEEMSTEDEN
LEEWARDEN
(SCHE)VENINGEN
(VALKENBURG) (Lb.)
....DSCHEND...

opm. leesbare data allen in 1925
t/m 1927

AL op B10

ALKMAAR
ALMELO
ALPHEN a/d RIJN
AMERSFOORT
(AMME)RZODEN (Gn.)
APELDOORN
BAARN
(BE)RGUM
BREUKELEN
DELFT
(DE)VENTER
DEVEN(TER)
DORDRECHT
(EIND)HOVEN
ENSCHEDEN
(S-G)RAVENHAGE
GRONINGEN
HAARLEM
HAREN(Gn)
(HEE)MSTEDEN

(H)ELDER
(HE)LMOND
HENGELON (OV.)
HILVERSUM
LANDSME(ER)
MA... ..
MIDDELBURG
MUIDEN (NH)
NOORD-SCH(ARWOUDE)
NIJMEGEN
(OO)STERBEEK
(OUDE) PEKELAN
PURMEREND
(SCHEV)ENINGEN
(S)CHIEDAM
(SO)EST
UTRECHT
(VEE)NDAM
(Z)EIST
ZUTPHEN
ZWOLLE
(NIE)UWOLDA

CC/B (Eindhoven)

GELDROP op A10, B7½, C6, C7½

CK (Zaandam)

BERGEN OP ZOOM D1½
LEEWARDEN C1½
LISSE C1½

DH (Rotterdam)

NIJMEGEN C1½

DM (Rotterdam)

GENNIP C4
LEIEN C½

EL (-'s Gravenhage)

ABCOUDE C1½
ALBLASSERDAM C7½V
ALKMAAR D6
(ALM)ELO C6
(AME)RSFOORT e5
AMSTERDAM e5, C6, D6, C1½
BREDA e10,C6, D6, C7½V
DEN HELDER D6
DRACHTEN D1½
EINDHOVEN B7½,C1½, C6,C7½
(ENS)CHEDE C1½
EPE C1½
FOXHOL C1½
's-GRAVENHAGE C15
GOES C7½V
GRONINGEN C1½
HAARLEM C6, B7½
(HAA)RLEM D6
(HA)ARLEM e5
HELMOND B7½
LEEUWARDEN C1½, C7½
LEIDEN C6
MAASSLUIS D6
NIJMEGEN D6
ROTTERDAM e5, e10, D6,C1½
SCHEVENINGEN C1½
TILBURG C7½V
UTRECHT D6
VENLO C6
VOORBU(RG) C15g
VOO(.....) C1½
WOERDEN C7½V
IJMUIDEN C1½
ZEIST C6
ZWOLLE C7½

{HENGELO (ov.)}

treinblok C6

{AMSTERDAM }

stempel C6

OLDENZAAL-A'DAM

treinstempel B7½

Opm.: Leesbare data voor het grootste gedeelte in 1928 t/m 1931.

GM ('s-Gravenhage)

(HENGEL)O (OV.) a10

GS (Delft)

ALKMAAR A7½, C7½R
BREDA a7½
ENSCHEDÉ B7½
ISSEKERKE (Z.L) A7½
NIJMEGEN a7½

GY ('s-Gravenhage)

GORINCHEM C1½

HA/V (Schiedam)

ZAANDAM C7½

HL (Amsterdam)

BAARN C1½
KOOG ZAANDIJK A2, A6

HP ('s-Gravenhage)

(AMST)ERDAM c2, A2, C1½
AMSTERDAM A2, A4, A6, B6
ZEIST A2

JP/W (Amsterdam)

ROTTER(DAM) C7½R, C7½V

JR (Enschede)

ENTWERTET A25
....LEIPZIG...

KM/G (Gouda)

(AL)KMAAR; C1½
ALKMAAR D6
ROTTE(RDAM) A7½

LS (Amsterdam)

HAARLEM A10

LZ/M (Vlaardingen)

(RIJ)SW(IJK) (ZH) A5
....-VOR.... A5
(G)OES A7½
HAARLEM A7½
LANDSMEER A7½
NEUZEN A7½
OOSTERHOUT A7½
SCHAGEN A7½
(STA)DSKANAAL A7½
VELSEN-N(OORD) A7½
(WAD)DINXVEEN A7½
... ..-EST A7½
(MAAST)RICHT-STATION A10
(RO)TTERDAM A7½, A10
MAASTRICHT B7½
VEEN(ENDAAL) B7½
BREDA C7½R
HEERLEN C7½R
VENLO C7½R
ALPHEN A..D. RIJN C7½V
IJZENDIJKÉ C7½V

Opm: leesbare data allen in 1927

LZ/M op B2

AKERSLOOT
ALKMAAR
(AMERSF)OORT
AMSTERDAM

(ANNERVEENS)CHE KANAAL(Dr)

BENNEKOM
(BR)EDA
(BUS)SUM
(FRANE)KER
GARDEREN
HAA(RLEM)
HAVELTE...
(H)ELDER
(H.IDO A)MBACHT (Z.(H.)
(HILLEGER)SBERG (Z.H.)
HILVERS(UM)
(KET)HEL (Z.H.)
KLUMPERT
LEERDA(M)
(LO)NNEKER
LUNTER(EN)
... RUUM (FR)
(NEDE)ER-HARDIX(VELD)
NEUZEN
(OO)STERZANDE (ZH)
RHENEN
(R)OOSENDAA(L)
(S)CHIEDAM
(SEROOSK)ERKE
WALCHEREN
(SPE)KHOLZERHEIDE ?
(STE)ENWIJK
(ST. MAARTENSDIJK (UTR)
(S)WALMEN
TERS(CHELLING)
UITHU(IZEN)
VARSEVELD
(VOGELE)NZANG
VRIE(S)
(WINT)ERSWIJK ?
(W)IJHE
IJSELSTEIN
'T ZAN(D.....)
.....RUG (Z.H.)
....LUM (KOLLUM?)
ALKMAAR C5
HEERE(NVEEN) C7½
STEENBERGEN C7½
.....RNE C7½r

Opm: De meeste leesbare data in 1927

NO/G (Amsterdam)

DORDRECHT C15g
ENSCHEDÉ A7½, A10
HENGÉLO C15g
(HO)GEZAND C6
OLDENZAAL C15g
SNEEK C7½
(SN)EEK e6

OG Type 1 (Amsterdam)

KOOG ZAANDIJK c2, c4, A3

OV/F ('s-Gravenhage)

VLAARDINGEN a2½
AMSTERDAM a5
DE BILDT a5
DE BILT a5
DORDRECHT a5
ENSCHEDÉ a5
LEEWARDEN a5
LEIDEN a5
OSS a5
SCHOONHOVEN a5
TIL(BURG) a5
TILBURG a5
ZAANDAM a5
ZUTPHEN a5

Opm: leesbare data allen in 1914

SC (Almelo)

AMSTERDAM B7½
EINDHOVEN C6
(ENS)CHEDÉ B7½, C6
DELFT B7½
GLANERBRU(G) C6
HAARLEM B7½
NIJMEGEN C6
TILBURG C7½V
VRIEZEVEEN C7½V
... .. ERBEEK C6
... .. HEM C6

T (Amsterdam)

HILVERSUM b2

TD (Koog aan de Zaan)

AMSTERDAM B5
AMSTERDAM B15
AMSTERDAM C6
(DO)KKUM K30-6

TD op C6

AMSTERDAM
BARCHE... ..
BORCULO
BERGUM
(B)REDA
EDAM
EDE
EPE
GARDEREN
GRONINGEN
HEETEN(...
HELMO(ND) ?
(HAAR)LEMMERMEE (R) ?
KAMERIK
MANTGUM
(MENS)LAWIER
MONNIKENDAM
(NE)DERHORST DEN BERG (N.H)
NIEUWVEEN (Z.H.)
OLST

DEN OEVER (WIERINGEN)
(PUR)MEREND
STEENWIJ(K)....
(TE)R AAR
TIEL
UTRECHT-STATION
.ANEN
WEESP
WIERINGERWAARD
WIJHE
WORME(RVEER)
(VAA)SSEN (Gld)
HELLE... UT(N.H)
....HOEK(N.H.)
... .. VELD (UT)

Opm: leesbare data alleen in 1930 en 1931

VD/B (Amsterdam)

BAARN	A7½, B7½
'S-GRAVENGAHE	A2, A7½
HAARLEM	A7½ A10, A15, B7½,C15
HEEREVEEN	A2
VENLO	C6
VOORBURG	A7½

VVH (Helmond)

DORDRECHT	C6
ENSCHEDÉ	D6
(LE)IDEN	D6

Δ ('s-Gravenhage)

AMSTERDAM C.S.	C
HOORN	C7½
ROTTERDAM	B7½
(I)JZENDIJKÉ	C7½

Opmerking:

- Indien een stempel niet volledig leesbaar was, is het onleesbare gedeelte tussen haakjes geplaatst.
- Qua type zegel aanduiding is de Bolian codering aangehouden.